

УДК 332.13.

JUSTIFYING THE RELATIONSHIP BETWEEN VERTICALLY INTEGRATED STRUCTURE AND PROCESSES OF MARKET CONCENTRATION

U. Shpig

National University of Food Technologies

Key words:

*Meat processing enterprise
Vertically integrated structure
Localization
Formation
Concentration*

Article history:

Received 02.10.2014
Received in revised form
15.10.2014
Accepted 05.11.2014

Corresponding author:

U. Shpig
E-mail:
npnuht@ukr.net

ABSTRACT

In the current conditions, complex structural changes occur in the meat subcomplex that are associated with an adaptation of economic entities to dynamic environmental conditions. At present, financial and economic situation of most agricultural organizations, meat processing enterprises and manufacturing industry remain unstable. It is obvious that further development of meat processing enterprises is impossible without state support tools and integration mechanisms of interaction.

ОБГРУНТУВАННЯ ЗАЛЕЖНОСТІ ВЕРТИКАЛЬНО ІНТЕГРОВАНИХ СТРУКТУР ВІД ПРОЦЕСІВ РИНКОВОЇ КОНЦЕНТРАЦІЇ

Ю.М. Шпиг

Національний університет харчових технологій

У сучасних умовах в м'ясному підкомплексі відбуваються складні структурні перетворення, пов'язані з адаптацією господарюючих суб'єктів до динамічних умов зовнішнього середовища. На сьогодні зберігаються тенденції нестійкості фінансово-економічного стану більшості сільськогосподарських організацій, м'ясопереробних підприємств і переробної промисловості. Стає очевидним, що подальший розвиток м'ясопереробних підприємств неможливий без інструментів державної підтримки та механізмів інтеграційної взаємодії.

Ключові слова: *м'ясопереробні підприємства, вертикально інтегровані структури, локалізація, формування, концентрація.*

Постановка проблеми. Діяльність сучасних підприємств м'ясної промисловості здійснюється в умовах дії факторів зовнішнього та внутрішнього середо-

вищ, які швидко змінюються. Це зумовлено процесами глобалізації, економічної інтеграції, а також науково-технічним прогресом. Успіх діяльності підприємства за такої ситуації багато в чому залежить від ефективності взаємодії з іншими організаціями на різних стадіях створення і просування продукту або послуги до кінцевого споживача, тобто від ефективності вертикальної інтеграції. У цьому контексті постає питання про мотиви формування вертикально інтегрованих структур або їх створення з максимальною ефективністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням утворення вертикально інтегрованих структур приділяється значна увага у працях В.Л. Валентинова, М.М. Ільчука, О.Ю. Єрмакова, М.Ю. Коденської, М.Й. Маліка, В.Я. Мель-сель-Веселяка, В.К. Савчука, П.Т. Саблука, В.К. Терещенка та інших.

Метою дослідження є аналіз послідовності циклу економіко-математичного моделювання залежності результативності вертикально інтегрованих структур від процесів ринкової концентрації.

Виклад основного матеріалу досліджень. Останнім часом набув поширення такий вид господарювання, як вертикально інтегрована структура.

Загальне теоретичне обґрунтування вертикальної інтеграції в науковій літературі формулюється так: «Послідовні, поетапні виробничі процеси, що природно збігаються в часі і просторі, диктують певні схеми ефективного виробництва; ці схеми передбачають зведення виробничих процесів в один технологічний ланцюг» [1, с. 33].

На думку вітчизняних вчених економістів-аграрників П.А. Лайка, І.І. Долженко, вертикальна інтеграція означає узгоджену взаємодію підприємств різних галузей агропромислового розвитку: виробництво сировини; переробні, зберігаючі, торговельні організації, надання послуг тощо. До вертикальної інтеграції також відносяться регіональні та господарські агропромислові формування (об'єднання), які набули своєї організаційної структури у формі агрофірм, агрокомбінатів, асоціацій, корпорацій, науково-виробничих систем та інших договірних об'єднань [2].

Визначення суті вертикальної інтеграції дає В.В. Зіновчук, який зазначає, що «це об'єднання сільськогосподарських товаровиробників, їх зусиль з метою просування у суміжні з сільськогосподарським виробництвом сфери діяльності для забезпечення контролю за рухом створеної у власному господарстві продукції й отримання від цього відповідного зиску» [3]. Отже, поняття «вертикальна інтеграція» у загальному вигляді можна визначити як об'єднання, поглинання, злиття чи контрактні відносини підприємств у виробництві, які здійснюють послідовні стадії виробничого циклу сільськогосподарської продукції, що включають етапи використання ресурсів, виробництво сировини та готових товарів, реалізації готової продукції кінцевим споживачем.

Для дослідження процесів концентрації на ринку м'яса була застосована система загальнонаукових і спеціальних методів: монографічний метод, метод аналізу, синтезу, індукції, дедукції, метод порівняння, метод абсолютних і відносних величин, індексний метод. Розвиток усіх вертикально інтегрованих структур є перманентним, а тому для своєчасного реагування й уникнення негативних наслідків необхідно здійснювати постійний його аналіз.

Основні процеси моделювання в різних галузях, в тому числі і в економіці м'ясопереробних підприємств, набувають своїх специфічних рис. Проаналізуємо послідовність і зміст етапів одного циклу економіко-математичного моделювання залежності результативності агрохолдингів від процесів ринкової концентрації

Концентрація агрохолдингів робить галузь більш стійкою, тому ефект масштабу виробництва все ще залишається предметом наукових дискусій, отже збільшення на ринку підприємств у м'ясній галузі — це закономірний процес.

Методика розрахунку показників концентрації заснована на зіставленні розміру вертикально інтегрованої структури з розміром ринку, на якому вона діє. Чим вищий розмір вертикально інтегрованої структури порівняно з масштабом усього ринку, тим вища концентрація виробників (продавців) на цьому ринку. Оцінка концентрації здійснюється за системою показників: коефіцієнт Джині, індекс Герфіндаля-Хіршмана.

Слід зауважити, що не існує комплексного показника, який би всебічно характеризував стан ринку м'яса, враховуючи всі аспекти — від рівня ринкової влади до розміру підприємства. Найбільший вплив на рівень концентрації в м'ясному підкомплексі здійснюють кількість і потужність підприємств, що вирощують поголів'я тварин та виробляють комбікорми. На сучасних агропродовольчих ринках виробники пропонують умовно однорідну продукцію, яка призначена для широкого кола потенційних споживачів, а тому конкуренція між цими виробниками має жорсткий характер. Також значний вплив на конкурентне середовище аграрних ринків має монополістична конкуренція постачальників ресурсів і переробних підприємств. Більш справедливим є співвідношення показника частки доходів підприємства в загальних доходах по досліджуваній галузі. Зіставлення динаміки коефіцієнта локалізації по роках для дослідження вибірки підприємств надає можливість встановити певні тенденції та диспропорції в різних секторах м'ясного підкомплексу, тому пропонуємо розглянути моделювання залежності результативності найбільших агрохолдингів від процесів ринкової концентрації (табл. 1).

Результати аналізу даних, наведених у таблиці, засвідчують, що ефективність підприємств-виробників свинини (агрокомбінат «Калита», «Нива Переяславщини», «Бахмутський аграрний союз», «Галичина-Захід», категорія «Інші підприємства») практично не залежить від процесів ринкової концентрації. У свою чергу, «Глобинський свинокомплекс» демонструє абсолютну незалежність від загальних процесів концентрації та дуже тісну залежність від концентрації поголів'я й концентрації доходів, «Апк-Інвест» демонструє тільки концентрацію за доходами, причому нелінійну. Ефективність таких підприємств, як «Агропромислова компанія» та агрокомбінат «Слобожанський» обумовлена сукупним впливом процесів ринкової концентрації, але в меншій мірі їхня ефективність обумовлена ринковою концентрацією доходів і дуже тісно пов'язана з концентрацією поголів'я.

Аналогічні тенденції спостерігаються серед виробників м'яса курятини. Так, ефективність підприємств «Агромарс», «Агро-овен», «Улар», «Агроукр-птаха» не пов'язана з процесами ринкової концентрації. Інші провідні представники цього підкомплексу демонструють абсолютно чіткі та помітні залежності результатів своєї діяльності від процесів ринкової концентрації.

Так, на діяльність «Миронівського Хлібопродукту» (далі МХП) більшою мірою впливають інтегральні процеси ринкової концентрації, ніж окремі фактори. «Дніпровська птахофабрика» демонструє аналогічні залежності, але якщо для МХП важливішим є фактор концентрації ринкової частки, то для Дніпровської птахофабрики ринкова частка концентрації поголів'я. Така ж тенденція спостерігається для Володимир-Волинської птахофабрики та агрофірми «Ольхівської». Показово, що для категорії «Інші підприємства» важливим фактором ефективності є інтегральна концентрація, а не її окремі складові, за винятком частки поголів'я, але ці коефіцієнти значно нижчі, ніж інтегральні коефіцієнти ринкової концентрації.

Таблиця Результати моделювання залежності результативності українських агрохолдингів від процесів ринкової концентрації у м'ясному підкомплексі за 2008—2012 рр.

Підприємства виробники	Назва	Залежність коефіцієнта локалізації від коефіцієнта Джині			Залежність коефіцієнта локалізації від коефіцієнта Герфіндаля-Хіршмана (за поголів'ям)			Залежність коефіцієнта локалізації від коефіцієнта Герфіндаля-Хіршмана (за доходами)		
		$y=a_0+a_1x$	$y=a_0*x^{\wedge}a_1$	$y=a_0*a_1^{\wedge}x$	$y=a_0+a_1x$	$y=a_0*x^{\wedge}a_1$	$y=a_0*a_1^{\wedge}x$	$y=a_0+a_1x$	$y=a_0*x^{\wedge}a_1$	$y=a_0*a_1^{\wedge}x$
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
свинини	ЛПК — «Інвес»	0,000180435	0,0008067	3,8918E-05	0,0153961	0,0042167	0,1144991	0,1073983	0,59777444	0,6402885
	Глобінський свинкомплекс	0,011696771	0,0869498	0,01972865	0,5431715	0,7181063	0,6054063	0,8557952	0,84369869	0,8670405
	Агрокомбінат «Калита»	0,000658562	0,00087731	0,02320542	0,1014756	0,1025645	0,1177608	0,0368147	0,00156119	0,0327788
	«Дануша»	0,253390207	0,17976786	0,18718726	0,0077943	0,0042167	0,0074934	0,5066585	0,42094226	0,5061647
	«Нива Переяслівщини»	0,024919353	0,03163143	0,08876945	0,0517971	0,4685872	0,0699402	0,0175821	6,6199E-05	0,0132096
	Агропромислова компанія	0,443035641	0,4899328	0,45332944	0,5565769	0,4419478	0,5229696	0,4586341	0,39241123	0,4260848
	Бахмутський аграрний союз	0,074382932	0,08344457	0,05985559	0,1684853	0,0942048	0,1243327	0,0274526	0,03788631	0,0365171
	Агрокомбінат «Слобожанський»	0,495117317	0,83215873	0,71895062	0,9074594	0,6868619	0,8584054	0,264452	0,07379514	0,2393689
	«Галичина-Захід»	0,344104778	0,10571322	0,1656779	0,0006777	0,0005092	0,0015011	0,0190023	0,02960255	0,0289262
	Інші підприємства	0,172143817	0,38112312	0,30052348	0,2736526	0,4546442	0,3295682	0,343182	0,29013795	0,3538909
курятини	Миронівський хлібопродукт	0,668237472	0,91619837	0,68412736	0,2020671	0,2101589	0,2082534	0,4824826	0,41953303	0,4293471
	«Агромарс»	0,011022502	0,1394182	0,02122009	0,1412236	0,0908252	0,1359374	0,099162	0,11338801	0,0793986
	Птахофабрика «Дніпровський»	0,837502248	0,53243889	0,82043976	0,5083755	0,5455728	0,5225365	0,0093829	0,0042615	0,0045126
	Агро-овен	0,11391845	0,02502598	0,12638701	0,1338174	0,1101191	0,1237598	0,4257717	0,46248736	0,4733686
	Володимир-Волинська птахофабрика	0,512931779	0,7248833	0,71961164	0,4133269	0,6283304	0,4235127	0,4820281	0,25416798	0,4380027
	«Улар»	0,225334097	0,26390808	0,23654697	0,1216939	0,1145798	0,1149889	0,0006595	0,01306677	0,0003374
	Птахокомплекс «Іубин»	0,015748829	0,00176546	0,01574883	0,507902	0,4985784	0,4985784	0,0011806	0,00386282	0,0038628
	Агрофірма «Ольхівська»	0,444060249	0,78361463	0,50761484	0,5070851	0,4902283	0,0917575	0,5070851	0,38378472	0,4541608
	«Агроукрптах»	0,119861138	0,23495415	0,15207373	0,0069712	0,0079396	0,0081451	0,1674336	0,18462356	0,1603974
	Інші підприємства	0,975822653	0,97304028	0,91499196	0,5299903	0,4902283	0,5432556	0,1908277	0,31677138	0,1603606
яловичини	«Дружби Народів»	0,76204028	0,09466882	0,06401676	0,3794639	0,5885748	0,5928699	0,2732509	0,45966434	0,4712011
	Зернопродукт МХП	0,243893885	0,03271966	0,17192491	0,0686876	0,3132927	0,2065386	0,0097596	0,16598134	0,0719977
	Райс-Максимко	0,373750521	0,1814869	0,29328915	0,133577	0,1335729	0,0626377	0,2783082	0,29909434	0,2080387
	Агрофірма ім.Довженко	0,622094887	0,0533301	0,57161793	0,1113802	0,3230371	0,2240771	0,0205281	0,09031419	0,0384027
	Українська молочна компанія	0,304230776	0,08724572	0,33084776	0,397135	0,4390295	0,3702902	0,2961322	0,17826664	0,1303297
Львів-Агро Донбас	0,932645625	0,74651242	0,92690298	0,0175973	0,0173027	0,0176739	0,0013661	0,04092858	0,0431958	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
яловичини	Агрофірма «Шахтер»	0,498906842	0,10378461	0,54384347	0,0276274	0,0088339	0,0990424	0,000578	0,03223433	0,0007401
	Еґре-Аґро	0,061921959	0,09466015	0,06404401	0,3793612	0,5885186	0,5924199	0,2730535	0,45952602	0,4698819
	Інші підприємства	3,63636E-05	0,03550123	0,00025825	0,0016636	0,001117	0,0182496	0,0094881	0,01039884	0,0472997

Джерело: розраховано автором за даними звітності підприємств.

Результати аналітичного дослідження стану залежності ефективності вертикально інтегрованих структур від процесів ринкової концентрації пояснюються кризовим станом цього підкомплексу, низькою ефективністю виробництва, конкуренцією з боку виробників інших видів м'яса. Скорочення поголів'я ВРХ на фоні триваючого нарощування поголів'я птиці пов'язано з тим, що організація виробництва м'яса птиці є інвестиційно-привабливою та потребує значно меншого періоду часу для досягнення кондиційної ваги, ніж при виробництві ВРХ. Виручка від реалізації в більшості сільськогосподарських підприємств не покриває витрати на виробництво продукції, що не дає змоги здійснювати навіть просте відтворення й ставить під сумнів подальше існування галузі. Практично всі підприємства демонструють відсутність зв'язку між ефективністю та концентрацією, за винятком підприємства «Агрофірма ім. Довженка», ефективність якого лінійно обумовлена загальними процесами концентрації, та «Льбч Аґро Донбас». Концентрація доходів у цьому підкомплексі знижується швидше, ніж концентрація поголів'я. Саме цей фактор і пояснює практично відсутність залежності між ефективністю і концентрацією.

Висновки

У м'ясному підкомплексі України відбуваються значні економічні зміни, що призводить до створення нових структур, орієнтованих на всеукраїнську діяльність. Поява вертикально інтегрованих структур є важливим етапом розвитку м'ясопереробних підприємств зокрема та економіки України загалом. Мотивація підприємств м'ясного підкомплексу в умовах ринкової економіки залежить не тільки від успішної організації виробництва, а й значною мірою від його участі в сферах агробізнесової діяльності, які наближають його до кінцевого споживача.

Література

1. *Уильямсон О.И.* Вертикальная интеграция производства: соображения по поводу неудач рынка / Пер. Емельянова А.К. Вехи экономической мысли. Теория фирмы. — Т. 2; Под ред. В.М. Гальперина. — СПб.: Экономическая школа, 2000. — 534 с
2. *Лайко П.А.* Формування системи інтеграційних відносин підприємств: Монограф. / П.А. Лайко, І.І. Долженко. — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 164 с.
3. *Зіновчук В.В.* Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / В.В. Зіновчук. — Друге видання, доповнене і перероблене. — К.: Логос, 2001. — 380 с.
4. *Статистичний щорічник України за 2012 рік* // за ред. О. Г. Осауленка. — Державний комітет статистики України. — Київ, 2012.

5. Великі, аграрні та ефективні «АгроБізнес-Кур'єр», № 19/2010.: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://agrobiz.com.ua>.

ОБОСНОВАНИЕ ЗАВИСИМОСТИ ВЕРТИКАЛЬНО ИНТЕГРИРОВАННЫХ СТРУКТУР ОТ ПРОЦЕССОВ РЫНОЧНОЙ КОНЦЕНТРАЦИИ

Ю.М. Шпиг

Национальный университет пищевых технологий

В современных условиях в мясном подкомплексе происходят сложные структурные преобразования, связанные с адаптацией хозяйствующих субъектов к динамическим условиям внешней среды. На сегодня сохраняются тенденции неустойчивости финансового состояния большинства сельскохозяйственных организаций, мясоперерабатывающих предприятий и перерабатывающей промышленности. Становится очевидным, что дальнейшее развитие мясоперерабатывающих предприятий невозможно без инструментов государственной поддержки и механизмов интеграционного взаимодействия.

Ключевые слова: *мясоперерабатывающие предприятия, вертикально интегрированные структуры, локализация, формирование, концентрация.*